

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:15.05.2022 ✓Accepted/Kabul:16.06.2022

DOI:10.30794/pausbed.1116854

Research Article/Araştırma Makalesi

Acar, B., Çakır, G., Bilgetakin, Ö., Gülsoy, D., Aykır, K. ve Yaman, Ö. M. (2023). "İleri Yaş Hükümlülerin Cezaevi Deneyimleri ve Tahliye Sonrası Uyum Sorunları", *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 56, Denizli, ss. 61-78.

İLERİ YAŞ HÜKÜMLÜLERİN CEZAEVİ DENEYİMLERİ VE TAHLİYE SONRASI UYUM SORUNLARI

Burak ACAR*, Gamze ÇAKIR**, Özlem BİLGETEKİN***, Dilek GÜLSOY****, Kader AYKI ***** , Ömer Miraç YAMAN*****

Öz

İleri yaş hükümlüler, hem yaşlılıklarından hem de hükümlü olmalarından kaynaklanan iki dezavantajlı durumu aynı anda deneyimledikleri için cezaevi içerisinde pek çok sorunla karşılaşmaktadır. Bu çalışmada ileri yaş eski hükümlü erkeklerin; cezaevi sürecinde yaşadıkları zorlukları ortaya çıkarmak ve tahliye sonrası deneyimlerini ve topluma uyum pratiklerini incelemek amaçlanmıştır. Bu kapsamda nitel araştırma yöntemi ve fenomenolojik desen kullanılmıştır. Veriler, 50 yaş ve üzeri 8 ileri yaş eski hükümlü erkek ile yapılan derinlemesine mülakatlar ve gözlemler aracılığıyla toplanmış ve betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırmada ileri yaş hükümlülerin; fiziksel, psikolojik, sosyal ve sağlık sorunları yaşadıkları, cezaevinin fiziksel şartlarının yaşlı hükümlüler için uygun olmadığı, yaşlıların sağlık ihtiyaçlarının ve tıbbi bakımlarının karşılanması noktasında yetersizliklerin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca tahliye olduktan sonra ileri yaş eski hükümlülerin yeni yaşamlarına uyum sağlayabilmeleri için 6 ay-2 yıllık alışma sürecine ihtiyaç duydıkları, bu sürenin uygulanmadığı bazı zamanlarda aile üyeleri ile beklentilerinin çatıştığı ve aile ilişkilerinde kopuklukların meydana geldiği, bireylerin iş yaşamına dâhil olmakta zorlandıkları görülmüştür. Bunun yanı sıra sosyal, teknolojik ve ilişkisel değişimlere uyum sağlamakta zorlandıkları da tespit edilmiştir. Sonuç olarak ileri yaş hükümlülere yönelik mesleki farkındalığın kazanılması, cezaevinin fiziksel şartlarının yeniden düzenlenmesi, tahliye sonrası süreçte ileri yaş eski hükümlülere yönelik sosyal destek sunulması gerektiği düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Yaşlı Hükümlü, Eski Hükümlü, Cezaevi, Tahliye.

PRISON EXPERIENCES AND COMPLIANCE PROBLEMS OF ELDERLY PRISONERS AFTER RELEASE FROM PRISON

Abstract

The elderly prisoners face many problems in the prison since they find themselves in two different disadvantageous situations at the same time: one being of old age, and the other one being convicted. This study aims to reveal the difficulties experienced by the elderly ex-prisoner men while they were in prison and to examine their experiences and social integration practices after being released. In this context, the qualitative research method and phenomenological design have been used. The data have been collected through in-depth interviews and observations with 50-year-old or older 8 ex-prisoner men, and have been analyzed with the descriptive analysis method. In the research, it has been concluded that elderly prisoners face physical, psychological, social and health problems and the physical conditions of the prison are not suitable for them, and that there are inadequacies in meeting the health needs and medical care of the elderly. In addition, it has been observed

*Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sosyal Hizmet Bölümü, İSTANBUL.

e-posta: acarburak.tr@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0003-4765-3319>)

**Arş. Gör., İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İSTANBUL.

e-posta: gamzecaakir@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0003-0636-0683>)

***Sosyal Çalışmacı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çocuk Destek Merkezi, BURSA.

e-posta: bilgetekinozlem@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0003-4557-0464>)

****Sosyal Çalışmacı, Yeşilay Danışmanlık Merkezi (YEDAM), KAHRAMANMARAŞ.

e-posta: Odilekgulsoy@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0002-5734-7641>)

*****Sosyal Çalışmacı

e-posta: aykikader.tr@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0003-4237-2825>)

***** Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sosyal Hizmet Bölümü, İSTANBUL.

e-posta: omermirac@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0001-9989-8575>)

that elderly ex-prisoners need an adaptation period of 6 months to 2 years to adapt to their new life after their release, and that when they do not have the chance to get this time of adaptation, their expectations conflict with the ones of their family members and disconnections occur in family relations, and as individuals, they have difficulties in getting involved in the business life. In addition to all these, it has also been determined that they have difficulties in adapting to social, technological and relational changes. As a result, it is thought that it is necessary to gain professional awareness concerning the elderly prisoners, to reorganize the physical conditions of the prison, and to provide social support to elderly ex-prisoners after they get released.

Keywords: *Elderly Prisoners, Ex-Prisoners, Prison, Release.*

1. GİRİŞ

Son yüzyıllarda insan yaşam süresi her geçen yıl artmakta ve doğum oranları da azalmaktadır (Tekin ve Kara, 2018: 222). Bu gibi nedenlere bağlı olarak dünyada ve ülkemizde yaşlı nüfus oranı artış göstermektedir (Mandıracıoğlu, 2010: 40). Yaşlı nüfus oranının artması ise beraberindeki sorunların toplum içinde daha fazla görünür olmasına zemin hazırlamaktadır. Söz konusu sorun alanlarından birisi, cezaevlerindeki hükümlü yaşlıların deneyimledikleri etraftan şekillenmektedir. Nitekim yaşlı nüfusunda olduğu gibi hükümlü yaşlı sayısında da yükselme mevcuttur ve hükümlü yaşlıların sorunları kümülatif şekilde artmaktadır. Örneğin İngiltere’de 60 yaş ve üstündeki hükümlü sayısı 2000 yılına geldiğinde, 1990 yılındakinin 3 katı olmuştur (Howse, 2003: 1). Bununla beraber dünya genelinde 2007 ve 2010 yılları arasında 65 yaş ve üstündeki hükümlü sayısı, toplam hükümlü sayısına göre 94 kat yükselmiştir (Human Rights Watch, 2012: 7). ABD’de ise 2015 yılındaki hükümlülerden %8,6’sı 50-54; %5,4’ü 55-59; %2,8’i 60-64 yaş ve %2,4’ü de 65 yaş ve üstündedir. 55 yaş ve üstündeki ileri yaş hükümlüler, tüm hükümlü sayısının yaklaşık %11’ine tekabül etmektedir (Carson ve Anderson, 2016: 13).

Türkiye’de de durum benzer şekilde seyretmektedir. 2016 ve 2020 yılları arasındaki 45 yaş ve üzeri hükümlü bireylerin yaşlarına göre sayıları Tablo 1’de sunulmuştur. Buna göre 45 ve 65 yaş üstündeki hükümlü birey sayısı, 2016 yılında toplam 41.978 iken 2020 yılında bu sayı 61.105’e yükselmiştir (TÜİK, 2020).

Tablo 1: 2016- 2020 yılları arasındaki 45 yaş ve üzeri hükümlü birey sayısının yaşa göre dağılımı

Yaş aralığı \ Yıl	45-54	55-64	+65	Toplam
2016	29.000	10.441	2.537	41.978
2017	31.099	11.031	2.686	44.816
2018	38.772	13.870	3.364	56.006
2019	43.777	15.771	3.921	63.469
2020	40.952	16.052	4.101	61.105

Ayrıca Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü’nün (2022) yayınladığı rapora göre 2022 yılının Şubat ayı son sayımlarındaki toplam 271.163 hükümlünün 94.797’si 40-65 yaş aralığında, 4.902’si ise 65 yaş ve üstünde yer almaktadır. Yıllara göre hükümlü yaşlı sayılarına bakıldığında (Tablo 1), her geçen yıl hükümlü yaşlıların sayısının arttığı görülmektedir. Sanders ve Stensland (2018:233), cezaevlerinde kalan hükümlü yaşlı sayısının giderek artmasını “cezaevlerinin grileşmesi” olarak ifade etmektedir. Yaşlı hükümlüler nitelendirmesi 3 farklı grubu içinde barındırmaktadır. Bunlardan ilki cezaevine gençlik döneminde giren ve cezaevinde yaşlanan kişilerden oluşmaktadır. Bu grup tahliye sonrası en fazla uyum sorunları yaşayan gruptur (Atabay, 2009: 126). İkincisi 50 yaş ve sonrasında hüküm giyip, cezaevine giren bireylerin oluşturduğu gruptur. Üçüncü grup ise birden çok kez cezaevine giren ve çıkan bireylerden oluşmaktadır. Üçüncü grupta yer alan bireyler *mükerrer hükümlüler* olarak nitelendirilmektedir (Özdemir-Ocaklı ve Duyan, 2020: 1549). Her üç gruptaki yaşlı hükümlülerin yaşam kalitelerinin cezaevi ortamından olumsuz etkilendiği bilinmektedir (Smet vd., 2017: 1572).

Yaşlı hükümlülerin cezaevlerinde tecrübe ettikleri zorlukların başında psikososyal sorunlar gelmektedir. Nitekim, cezaevi süreci olmaksızın, yaşlılık sürecinin kendisi; ölüm korkusu, yalnızlık, kişilik bozuklukları, uyku bozuklukları, kaygı problemleri ve stres (Kulaksızoğlu, 2009: 65) gibi birçok psikososyal zorluğu beraberinde

getirmekte iken; cezaevinde kalmakta olan yaşlılar bunlara ek olarak; travma (Haugebrook vd., 2010: 222), bunalım, kaygı ve majör depresyon (Hayes vd., 2012: 1161) gibi zorlayıcı durumları yaşamaktadırlar. Ayrıca cezaevindeki yaşlılar, yoğun olarak genç hükümlüler karşısında güvenlik açısından korku ve kaygı da hissetmektedir (Dawes, 2009: 262). Yaşlı hükümlülerin aileleri ile görüşme düzeyleri ve sıklıkları da cezaevi sürecinde psikolojik durumlarını etkilemektedir. Bazı yaşlı hükümlülerin, yaşlı akrabaları; sağlık sorunları, ekonomik sorunlar vb. nedenlerden dolayı cezaevindeki akrabalarını ziyaret etme imkânı bulamamaktadır. Bununla beraber yaşlının yargılandığı suçun niteliğine göre de ailelerin yaşlı ile görüşme durumları değişmektedir. Zira cinsel istismar veya terör gibi toplumun çoğunluğu tarafından damgalanmaya yol açan suçları işleyen yaşlıların aileleri, yaşlı ile iletişimlerini sonlandırabilmektedir (Clough ve Herring, 2018). İleri yaş hükümlülerin cezaevi sürecinde iken aile ilişkilerinin kopuk olması, tahliye sonrası topluma uyum konusunda çeşitli sorunları beraberinde getirmektedir (Acar ve Yaman, 2019: 1190). Öte yandan ileri yaş döneminde yaygın şekilde görülen fiziksel kısıtlanmalar, cezaevi koşulları ile birleştiğinde hükümlüleri daha da zorlayıcı olabilmektedir. Zira ileri yaş nedeni ile yürüme zorluğu bulunan hükümlülerin; cezaevlerinde yürüteç, tekerlekli sandalye, protez cihaz vb. aletlere erişimleri mümkün olmayabilmektedir (Synder vd., 2009: 118). Bununla beraber cezaevlerinin ileri yaşta kişiler için sınırlı hareket imkânı sunması, banyoların yaşlılar için uygun koşullarda olmaması, rampaların veya merdivenlerin yaşlıların çıkmasına uygun inşa edilmemesi gibi sorunlar; yaşlıların fiziksel kısıtlanmalarından dolayı cezaevlerinde yaşadıkları diğer sorunlar arasında yer almaktadır (Trotter ve Baidawi, 2014: 203). İleri yaş hükümlülerin karşılaştıkları bu sorunlar, genç hükümlülerden ihtiyaçlarından ayrılmaktadır. İleri yaş hükümlülerin cezaevinde karşılaştıkları bir diğer sorun alanı sağlık sorunlarıdır. Yaşlılık döneminde ortaya çıkan akut ve özellikle kronik hastalıklarının bakım ihtiyaçlarının cezaevlerinde karşılanması zor olabilmektedir. Çünkü cezaevlerinde her yaşlı için hususi tıbbi bakım hizmetleri sunulmamaktadır. Bu durum yaşlılık dönemi hastalıklarının artmasına veya daha ağır yaşanmasına neden olmaktadır (Shantz ve Frigon, 2009: 4). Öte yandan cezaevinin olumsuz yaşam şartlarından dolayı yaşlılarda yeni hastalıklar da ortaya çıkabilmektedir (Ocaklı, 2019: 13). Öyle ki yaşlılık döneminde sıklıkla görülen astım, üst solunum yolu enfeksiyonları, zatürre, tüberküloz, amfizem vb. hastalıklar karşısında cezaevlerinin havalandırma sistemleri yetersiz kalabilmektedir. Bu nedenle cezaevlerindeki birçok yaşlı kronik solunum yolu enfeksiyonlarından muzdariptir (Reimer, 2008: 204). Dolayısıyla söz konusu bireylerin cezaevi içindeyken diğer hükümlü gruplara nazaran daha fazla sağlık hizmetine ihtiyaç duymaktadır.

Sonuç olarak ileri yaş hükümlüler, cezaevi içerisinde yukarıda ifade edilen pek çok sorunla karşılaşmaktadır. Bu bireyler hem ileri yaşlarından hem de hükümlü olmalarından kaynaklanan iki dezavantajlı durumu aynı anda yaşamaktadır. Bu noktalardan hareketle araştırmada ileri yaş eski hükümlü bireylerin; cezaevi sürecindeki deneyimlerini ortaya çıkarmak ve tahliye sonrası topluma uyum pratiklerini anlamak amaçlanmıştır. Böylece ileri yaş eski hükümlülerin hem cezaevi sürecinde hem de tahliye sonrasında genç yetişkin hükümlülerden daha farklı olan ihtiyaçlarının bilinmesi, yaşam kalitelerinin artırılması için yapılacak uygulamalara rehber olması beklenmektedir.

2. YÖNTEM

2. 1. Araştırmanın Modeli ve Deseni

Bu araştırmada ileri yaş eski hükümlü bireylerin cezaevindeki yaşam deneyimlerini keşfetmek ve tahliye olduktan sonraki topluma uyum pratiklerini anlamak amaçlanmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmanın, araştırılan konuyu gerçekliği ile tanımlama ve sosyal gerçekliği derinlemesine anlama gibi amaçları (Kümbetoğlu, 2008: 34); araştırmanın amacı ile örtüşmektedir. Bununla beraber çalışma, fenomenolojik desene uygun yürütülmüştür. Fenomenolojik desende, bireylerin yaşamlarını ve deneyimlerini anlamlandırma şekilleri araştırmanın odak noktası olmaktadır (Sundler vd., 2019: 735). Bu araştırmada da ileri yaş eski hükümlülerin cezaevi sürecindeki deneyimlerini anlamlandırma şekilleri ve tahliye sonrası yaşamları odak olarak belirlenmiştir.

2. 2. Araştırma Grubu

Araştırma grubundaki bireylere ulaşma noktasında amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, seçici veya özne örnekleme olarak da bilinmektedir. Bu doğrultuda araştırmacının, konu hakkında bilgili olduklarını düşündüğü kişiler ve kurumlar ile iletişime geçilmektedir (Rai ve Thapa, 2004: 6). Bu noktadan

hareketle Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (CİSST), İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (MAZLUMDER), İnsan Hakları Derneği, Kader Mahkûmları Derneği, Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Sulukule Gönüllüleri Derneği, İstanbul Denetimli Serbestlik Müdürlüğü, Fatih ilçesi Sulukule ve Karagümrük mahalle muhtarlıkları ve aynı mahallelerdeki kiraathaneler ile iletişime geçilmiştir. Söz konusu yerlere gidilmiş, bireylere araştırmanın amacı ve yöntemi hakkında bilgilendirme yapılmış, gizlilik ilkesi dile getirilmiştir. Ardından iletişime geçilen kişilerden, geçmişte cezaevinde kalan 50 yaş ve üzeri bireylere yönlendirmeleri talep edilmiştir.

Ölüm ve intiharın sıklıkla düşünülmesi (Yıldız, 2011: 2), intihar edenlerin %95'inden fazlasının tedavi edilebilir bir psikiyatrik hastalığının bulunması (The Sentencing Project, 2002: 18) ve sağlık koşullarının iyi olmaması gibi durumlar cezaevlerindeki hükümlülerin öne çıkan ve bilinen özelliklerindedir. Nitekim yapılan bir araştırmada hükümlü iken vefat eden kişilerin ölüm nedenleri araştırıldığında olguların %17,86'sının intihar, %3,57'sinin cezaevinde cinayet, %25'inin kardiyovasküler hastalık ve %26,79'unun da kanser nedeniyle öldüğü sonucuna ulaşılmıştır (Büyük vd., 2007: 3). Böylesi durumların ileri yaş hükümlüler için daha büyük bir risk faktörü olduğu düşünülerek örneklem grubu 50 yaş ve üzerinde cezaevinde en az 1 yıl bulunmuş olan eski hükümlüler şeklinde belirlenmiştir. Sonuç olarak toplam 8 ileri yaş eski hükümlü bireye ulaşılmıştır. Araştırma grubunun yaş ortalaması 57'dir, tüm katılımcılar erkektir. Katılımcılara dair detaylı bilgi Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Katılımcıların sosyodemografik bilgileri

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Öğrenim Durumu	Medeni Durum	Meslek	Gelir Düzeyi	Tahliye Yılı	Cezaevi Süresi ¹
K1	62	Erkek	Lise	Bekâr	Serbest Meslek	AGD ² 'nin altında	2016	11
K2	77	Erkek	Lisans	Evli	Yok	AGD'nin üstünde	2015	13
K3	56	Erkek	Lisans	Bekâr	İşçi	AGD'nin altında	2017	9
K4	63	Erkek	İlköğretim	Bekâr	Emekli	AGD'nin üstünde	2018	16
K5	55	Erkek	İlköğretim	Evli	Emekli	AGD'nin üstünde	2019	8,5
K6	55	Erkek	Lise	Evli	İşçi	AGD	2017	22
K7	55	Erkek	Yüksek Lisans	Evli	Yok	Belirsiz	2018	25
K8	57	Erkek	Lisans	Evli	Emlakçı	AGD'nin üstünde	2015	19

2. 3. Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada 2 farklı veri toplama yöntemi tercih edilmiştir. Bunlardan ilki derinlemesine mülakatlardır. Derinlemesine mülakatlarda araştırılan konu hakkında açık uçlu sorular sorularak daha detaylı bilgi toplanabilmektedir. Mülakat boyunca sosyodemografik soru formu ve yarı yapılandırılmış soru formu olmak üzere iki ayrı soru formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış soru formunda katılımcıların cezaevi deneyimlerine ve tahliye olduktan sonraki aile ilişkilerine, sosyal çevrelerine, iş durumlarına vb. ilişkin sorular yer almaktadır. Mülakatlar, katılımcıların belirlediği yer ve zamanlarda gerçekleşmiştir. Bir görüşme ortalama 40 dakika sürmüştür.

2. 4. Veri Analiz Yöntemi

Derinlemesine mülakat ve gözlem sonucu elde edilen 390 dakikalık ses kaydı bilgisayar ortamında yazıya aktarılmış ve toplam 79 sayfalık yazılı doküman elde edilmiştir. Elde edilen veriler MAXQDA Nitel Veri Analiz Programı'na yüklenmiştir. Bu program üzerinde araştırmacılar tarafından emek yoğun şekilde kodlama gerçekleştirilmiş, daha sonra ortak kodlar birleştirilerek ana temalara ulaşılmıştır. Araştırma verileri betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Betimsel analizde veriler; daha önce araştırmacılar tarafından belirlenen

1 Cezaevinde Farklı Zamanlardaki Kalış Sürelerinin Toplamı

2 Asgari Gelir Düzeyi

temalar doğrultusunda işlenir, doğrudan alıntılar yapılır ve araştırmacının yorumlaması ile sunulur (Şahin, 2020: 190).

2. 5. Sınırlılık

Araştırmanın sınırlılıklarından ilki, katılımcılar ile güven ilişkisinin kurulmasında yaşanmıştır. Nitekim katılımcıların çoğu araştırmacılara ilk olarak güvenmemiş, kimlik bilgilerinin paylaşılması noktasında şüphe hissetmişlerdir. Bu noktada araştırmacılar gizlilik ve gönüllülük ilkesinden detaylı olarak bahsetmiş ve güvene dayalı ilişki kurulduktan sonra mülakatlara başlanmıştır. Bir diğer sınırlılık ileri yaşta olan katılımcıların nefes darlığı gibi sağlık sorunları nedeni ile mülakatların bölünmesi olmuştur. Katılımcıya bu hususlarda zaman tanınmış ve kendisini iyi hissettiği durumlarda mülakata devam edilmiştir. Son olarak ise uzun yıllar cezaevinde kalmış olan bireylerin travmatize olma ihtimalleri dikkate alınarak cevap vermekte zorlandıkları sorular için ısrarcı davranılmamış ve konu değişikliklerine başvurulmuştur.

2. 6. Etik Uygunluk

Araştırmanın etik kurallara uygun yürütüldüğüne dair İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 06.12.2019 tarihli ve 91322 sayılı onay alınmıştır.

3. BULGULAR

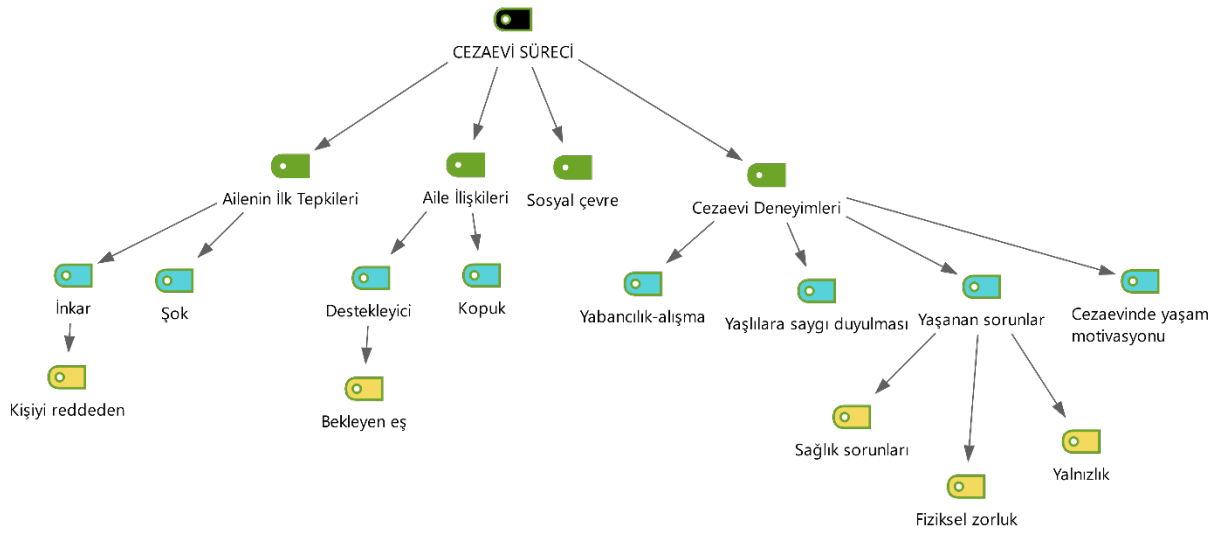
Bu bölümde elde edilen veriler *Cezaevi Süreci* ve *Tahliye Sonrası Süreç* olmak üzere 2 ana tema altında bir araya getirilmiştir.

3. 1. Cezaevi Süreci

Elde edilen verilerin analizi sonucunda katılımcı ailelerinin, cezaevi kararını duyduklarında benzer tepkiler verdikleri, katılımcıların aile ve sosyal çevre ilişkilerinde birbiriyle örtüşen ilişki örüntülerinin olduğu, cezaevi içerisinde diğer hükümlülerle benzer ilişkiler kurdukları ve ortak alanlarda zorluklar yaşadıkları anlaşılmıştır. Bu temaya yönelik alt temalar ve kodlar MAXQDA Hiyerarşik Kod-Alt Kod Sistemi Modeli yöntemiyle Şekil 1'de gösterilmektedir. Araştırmada elde edilen verilere göre katılımcıların cezaevinde oldukları süreçteki deneyimleri Şekil 1'de, 4 boyut üzerinde değerlendirilmiştir. Bu boyutlar arasında aile ve sosyal çevre ilişkilerine yönelik verilerin birlikte ele alınması, her ikisinin de ilişkisellik ekseninde olmasından dolayı araştırmacılar tarafından daha anlamlı görülmüş ve cezaevi sürecine yönelik bulgulara toplamda 3 boyut üzerinden yer verilmiştir.

Ailenin ilk tepkileri alt temasında, katılımcıların cezaevine gireceğini öğrenen aile üyelerinin bu durumu inkâr ettiklerine veya şok ve şaşkınlık yaşadıklarına ilişkin veriler yer almaktadır. *Aile ve sosyal çevre ilişkilerinde* ise katılımcının cezaevinde olduğu süre zarfında, söz konusu kişilerin tutum ve davranışlarının katılımcıya destek olduğuna veya ilişkinin sonlandığına yönelik veriler bulunmaktadır.

Katılımcıların cezaevinde kaldıkları süreçte cezaevine alışmaları, diğer kişiler ile ilişkileri, yaşadıkları sorunları ve yaşam motivasyonlarını sağlayan unsurlar da *cezaevi deneyimleri* alt temasında sunulmuştur. Bu alt temada katılımcıların cezaevinin fiziksel ve psikolojik koşulları doğrultusundaki deneyimleri ele alınmıştır. Sonuç olarak söz konusu 3 boyut üzerinden katılımcıların cezaevinde kaldıkları süre zarfındaki ilişki ve deneyimleri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Şekil 1: Cezaevi Süreci Temasına İlişkin Kod Sistemi

3. 1. 1. Ailenin İlk Tepkisi

Yaşlı bireylerin hükümlü olarak tutuklanmaları, aileleri tarafından beklenmedik bir duruma tekabül etmektedir. Bu nedenle ailelerde şok ve inkâr gibi tepkilerin ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Öyle ki bazı ailelerin, ileri yaş hükümlü ile iletişimini sonlandırdıkları da ifade edilmiştir:

“Cezaevine girdiğimde tabi ki ailem için de şok bir durum söz konusu oldu. Beklemedikleri bir durumdu. Sonra alıştılar. Bana güvenleri olduğu için sahip çıktılar. Sonuna kadar hangi cezaevinde kaldıysam sürekli ailem arkamdaydı, beni destekleyip yardımcı oldu. Ama ilkin bir şok etkisi oldu. Çünkü beklenmedik bir durumdu.” (K7)

“Çok tuhaf karşıladılar. Kimse inanmak istemedi. Gerçekten kimse inanmak istemedi. Yani bazıları halimize üzülürken bazıları da ceza kesti. Mesela kayınpederim bunlardan birisi yani çok farklı algıladı meseleyi ondan sonra affetmedi.” (K6)

3. 1. 2. Aile ve Sosyal Çevre İlişkileri

Cezaevinde iken hükümlü bireylerin hissettikleri aile desteği, cezaevine uyum sağlamalarını ve süreci kabullenmelerini kolaylaştırmaktadır. Araştırmaya katılan eski hükümlülerin aile tutumları, bu anlamda değişiklik göstermektedir. Bazı katılımcıların aileleri, katılımcıyı destekler bir tutum sergileyip olumlu davranışlarda bulunmuşlardır. Ailelerinin destekleyici rolde olmasının, katılımcıların ruhsal sağlıklarına iyi geldiği ve aile desteğinin moral verici olduğu anlaşılmıştır. Özellikle K2'nin anlatım esnasında mutlu bir yüz ifadesine sahip olduğu ve konuyu anlatmaya istekli olduğu gözlemlenmiştir:

“Yani her bakımdan evim, kardeşlerim ve çevrem hem hapisane sürecinde hem tahliye olduktan sonra hep kucakladılar beni. Yani öyle boşluk bırakmadılar. En büyük olay boşluk... Ben şanslıyım çünkü bir boşlukla karşılaşmadım yani yeri geldiğinde cezaevine yüzlerce adam aldı ailem.” (K2)

“Sonuna kadar hangi cezaevinde kaldıysam sürekli ailem arkamdaydı. Beni destekleyip yardımcı oldular.” (K7)

Bazı katılımcılar ise cezaevine girmeden önce yasalara uygun olmayan bir yaşam sürdürdüklerini, bu durumun aileleri ile görüşmelerini engellediğini, hükümlü olarak tutuklandıktan sonra ise aileleri ile daha düzenli görüşmeye başladıklarını dile getirmişlerdir. Dolayısıyla hükümlü olmanın, aileleri ile ilişkilerinde düzenleyici olduğu anlaşılmıştır:

“İllegal yaşamın getirdiği koşullar nedeniyle ailenizi göremiyorsunuz, bir şekilde haberleşiyorsunuz o kadar. Ama göremiyorsunuz onun için de yakalandıktan sonra cezaevine girdikten sonra görüşmeye başlıyorsunuz.” (K3)

Ailesi tarafından desteklendiğini hisseden katılımcıların dikkat çektikleri bir diğer nokta, hüküm sürelerinin bitmesini bekleyen eşlerinin olmasıdır. Zira anne ve baba gibi aile üyeleri ile kan bağı sürececek olsa da eş ile boşanıldığı takdirde yaşamlar tamamen ayrılabilir. Ancak boşanmamayı tercih eden ve yıllarca hükümlünün tahliye olmasını bekleyen eşlerin, katılımcının yaşadığı zorluklara karşı sabretmesini sağladığı ve tahliye sonrasında ilişkin ümitlerini artırdığı anlaşılmıştır:

“22 sene eşim beni bekledi yani sıkıntı yapmadı. Allah razı olsun kendisinden de zaten en büyük yardımcım da oydu yani. Onun bana vermiş olduğu enerjiyle ben sabrettim, bekledim. Herhangi bir olumsuzluk yaşamadım. Her şeyin üstünde gerçekten bir destektir benim için.” (K6)

Öte yandan bazı katılımcılar tutuklandıktan sonra aileleri ile iletişimlerinin sonlandığını ve aileleri tarafından herhangi bir destek hissetmediklerini dile getirmişlerdir.

“Ailemle aram koptu. Bu kadar uzun süre yattıktan sonra onlar da suçlu olduğumu zannettiler. Ablam hiç gelmedi ziyaretime küstü, öteki kardeşim küstü, gelmediler. Bir kere geldiler. İlk geldiğinde ağlamıştı. İlk tutuklandığımda geldiler ama ondan sonra da bir sene sekiz aylık ceza, nişanım nişanı bıraktıktan sonra bir daha da gelmediler.” (K1)

“Cezaevine girdikten sonra ayrıldık ailemle, ceza aldıktan sonra.” (K4)

İleri yaş eski hükümlülerin cezaevi dışında ilişki içinde oldukları bir diğer grup sosyal çevrelerindeki kişilerdir. Katılımcıların büyük bir kısmı tarafından sosyal çevreleri ile ilişkilerinin cezaevi sürecinde devam ettiği belirtilmiştir. Bu durumun katılımcılara olumlu duygular hissettirdiği anlaşılmıştır.

“Yani arkadaş çevremde olumsuz bir yan olmadı. Çünkü devrimci yaşamla sıradan günlük yaşamım arasında çok büyük bir fark yok. O yaşamımızın bir parçası oluyor yani iyi bir adam olarak biliniyordum.” (K3)

“Arkadaş çevremizde sevilen insanlardık. O yüzden böyle bir mesafe koyma, tavır, ilişki kesme gibi bir şey olmadı. Hem içeride hem dışarıda çıktuktan sonra geldiler görüştük, gittik ama böyle bir çekimserlik olmuştur bir süre ama bir sıkıntı yaşamadık.” (K8)

3. 1. 3. Cezaevi Deneyimleri

3. 1. 3. 1. Yabancılaşma ve alışma

Yaşlılık dönemi, gençlik dönemine kıyasla değişimin daha zor olduğu ve farklılıklara daha zor uyum sağlandığı bir dönemdir. Bu kapsamda katılımcıların söylemleri incelendiğinde cezaevine girilen ilk zamanlarda yoğun bir şekilde yabancılaşma hissedildiği ve sonrasında katılımcıların cezaevi ortamına uyum sağladığı belirlenmiştir:

“İstanbul genelindeki ve Trakya bölümünden, Ankara, İzmir üzerinden özellikle buralara gelen insanlar var. Gelenler de perfectleri gelmiyor, o semtin kendi semtlerinin, hep çok özür dilerim musibetleri, cenabetleri geliyor buraya. Hiç akıllı adamı gelmiyor ki selam verdiğin adam 2 cinayetden yatmış. Onların içine ben de giriyorum.” (K6)

“Orada da dışarıda da ne yapıyorsak okuma, yazma, çizme, araştırma, inceleme yaptık. Bunun için gerekli materyalleri dışarıdan görüştüklerimizden istedik. Yani biz “Ah! Vah! Tüh! Hemen ya şu cezaevi bitse” diye bir övünme, dövünme içinde değiliz. Daha çok günlük yaşamımızı biz sürekli sabit tutarız.” (K4)

3. 1. 3. 2. Yaşanan sorunlar

Katılımcıların cezaevi sürecindeki deneyimlerine dair yoğun olarak dile getirdikleri söylemler arasında cezaevinde yaşadıkları fiziksel, psikolojik ve sağlık sorunları ön plana çıkmıştır. Nitekim katılımcıların yaşlılık döneminin doğasında olan sorunları yaşadıkları ve cezaevi koşullarında bu sorunların daha ağır hissedildiği anlaşılmıştır.

“Yaşlı olup da hasta olan insanlar, tabi sıkıntıları çok daha fazla oluyor. Şimdi yaşlı insan, yaşlılık bir süre sonra hastalıktır, bir de alışık bir hayatları da yoktur, çok da zorlarına gidiyor. Şartları da ağır, yani genç daha sağlıklı daha dinamiktir ama yaşlı biraz daha zorlanıyor, tabi hastalıklar yaşlılarda daha fazla oluyor.” (K7)

Katılımcıların cezaevindeyken yaşadıkları sorunlardan biri fiziksel anlamda zorlanmalarıdır. Yaşlı olmalarından dolayı fiziksel güçlerinin azaldığı, hareket kısıtlılıklarının meydana geldiği ve cezaevindeki görevlerini yerine getirmekte zorlandıkları belirlenmiştir:

“Tabi ama yaşlanıyorsunuz yani hissediliyor eski güç kuvvet yok yani... O anlamda yani bizim durumumuzda olan insanların iş gücü farklı olmakta yani ağır işler gelmiyor bir de sıkıntıya gelemiyorsunuz, ferahlık istiyorsunuz.” (K6)

“Hareket zorluğu oluyordu, fiziksel zorluklarım oldu. Fiziksel zorluk olmama ihtimali yoktur.” (K4)

Katılımcıların çoğu cezaevinde oldukları süreçte bazı psikolojik zorluklar da yaşadıklarını, duygusal ihtiyaçlarının karşılanmadığını ve bu durumun onlar için duygusal boşluk ifade ettiğini dile getirmişlerdir. Bu esnada K6'nin gözlerinin dolduğu ve ellerini ovuşturduğu gözlemlenmiştir:

“Yaşlılığın daha da çok zaten ihtiyaçları vardır. Özgürlüğe, sevgiye, aile şefkatine ihtiyacı vardır.” (K1)

“Cezaevinde olmak dışında bir tecrit de yaşattı, yani sahipsizlik gibi. Ondan sonra bazı insanlar tabi korkudan arayıp sormadı, terör suçundan neticede yargılanıyorsunuz. Bu da bizi çok farklı bir sıkıntıya soktu. Kimse gelmiyor, kimse gitmiyor, kimse arayıp sormuyor, yanaşmıyor. Yani bütün bunlar tabi çaresizlik içinde, çaresizliğe kapı açıyor, bunaltıyor insanı. Yani ilgiye muhtaçsınız, sevgiye muhtaçsınız, maddi sıkıntılarınız var, ailenizin sıkıntıları var.” (K6)

3. 1. 3. 3. Yaşlılara saygı duyulması

Cezaevinde ileri yaş hükümlü olmak, genç hükümlüler tarafından saygı duyulmasını beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda katılımcılar; cezaevinde oldukları süreçte yemek hazırlamak ve diğer görevlerden muaf tutulma, cezaevinin kurallarına uyulmadığı takdirde gardiyanlar tarafından hoşgörü ile karşılanma durumlarının olduğunu ifade etmişlerdir.

“Nasıl bir koğu ortamındaysanız, on on beş kişi kaç kişiyse, belli bir yaşın üstündeki insanlara saygı duyulur... Yemek hazırlamadır, buna benzer şeylerdir; yani yaşlılara pek görev verilmez, belli bir yaşın üstünde olan kişiler bunları yapmaz... Yani hani yaşlılara gençlerden daha fazla saygı gösterilir.” (K7)

“Çigara içilmez odalar yapmışlar, koca kulübe. Ama arası soğuk, yaşlılar üşüyor ya koridorun ağzında içiyor, dumanı içeri üflüyor. Yani şimdi yaşlı olmasan, gardiyan orada sana izin vermez.” (K5)

3. 1. 3. 4. Cezaevinde yaşam motivasyonu

Cezaevinde katılımcıların yaşadıkları sorunlara rağmen yaşam motivasyonlarını kaybetmemek için çaba sarf ettikleri anlaşılmıştır. Katılımcılar bunun için; disiplinli şekilde yaşadıklarını, günlük rutinlerini yerine getirdiklerini, cezaevinde topluma hizmet uygulamalarını anlamlı bulduklarını ifade etmişlerdir:

“Gerçekten hayatı bırakmadık. Hep asıldık yani içerde böyle miskin miskin o şiiirlerde geçtiği gibi bir kenara oturup da yığılmadık yani sporumuzu yaptık, okuduk ettik. Hep aktiflik yani atölyelere çıktık, çalıştık. Hayatı bırakmadık. Yani dedik ki yani devam edecek, devam edecekse biz de.. Bakın mesela çok çökmüş bir halim yok bırakmadım.” (K6)

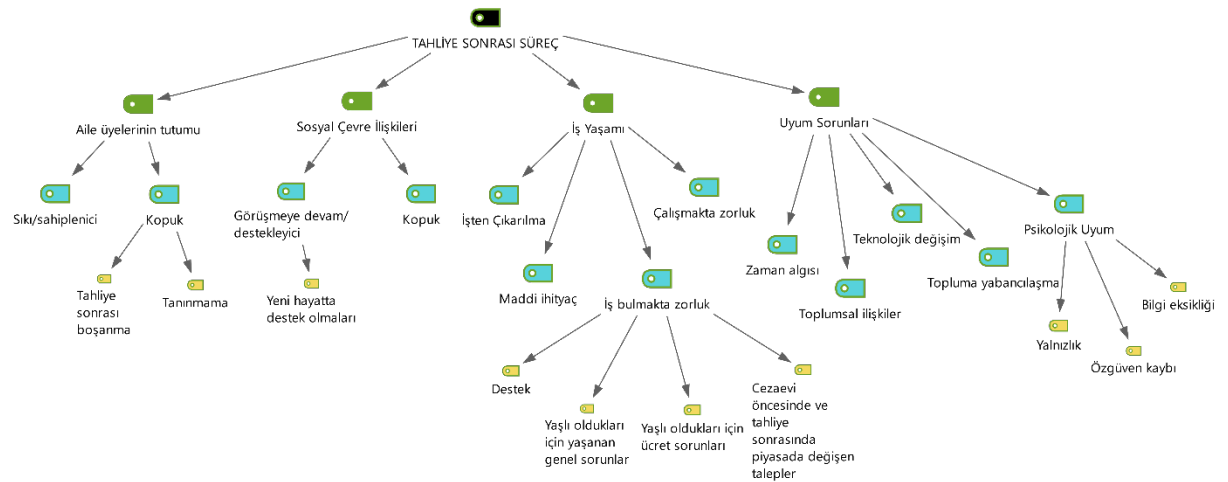
“Cezaevi güzel değil de yani insanlara olan hizmet güzeldi. Her ne olursa olsun. İnsan her şeyden mutlu olmalı. Hayattan mutluluğu çıkarabiliyorsan mutlu olursun.” (K1)

3. 2. Tahliye Sonrası Süreç

Elde edilen verilerin analizi sonucunda ortaya çıkan ikinci tema Tahliye Sonrası Süreç'tir. Bu tema altında katılımcıların hüküm süreleri bittikten ve cezaevinden ayrıldıktan sonraki süreçte aile ilişkilerine, iş yaşamlarına ve toplumsal uyum süreçlerine dair veriler sunulmuştur. Şekil 2'de ilgili tema altındaki kodlar MAXQDA Hiyerarşik Kod-Alt Kod Sistemi Modeli yöntemiyle gösterilmektedir. Şekil 2'ye göre katılımcıların tahliye olduktan sonraki süreçlerine dair anlatıların 4 boyut üzerinde yer aldığı görülmektedir. Bu doğrultuda *aile üyelerinin tutumu* alt temasında katılımcı tahliye olduktan sonra aile üyelerinin nasıl davrandıklarına, katılımcının yaşam düzeni oluşturması konusunda destek olup olmadıklarına yönelik verilere yer verilmiştir.

Sosyal çevre ilişkileri alt temasında katılımcıların tahliye sonrası sosyal çevreyle olan ilişkinin niteliği ve düzeyi ele alınmıştır. Katılımcıların yeni yaşamlarının inşası sürecinde iş yaşamına dahil olma çabaları ise *iş yaşamı* alt temasında değerlendirilmiştir. Zira katılımcıların tahliye olduktan sonra maddi ihtiyaçlarının olduğu, iş bulmakta zorlandıkları, iş buldukları takdirde yaşlılık sorunlarından dolayı çalışmakta zorlandıkları veya işten çıkarılabildikleri tespit edilmiştir.

Tahliye sonrası süreçte değişen toplumsal yapıya ve ilişkilere uyum sağlama sorunları ise *uyum sorunları* alt temasında ele alınmıştır. Bu alt tema altında katılımcıların teknolojik değişimlere yetişememe sorunları, toplumsal ilişkilerin değişmesine yönelik değerlendirmeleri, cezaevinde kaldıkları zamana dair algısal değişiklikleri, kişiler arası iletişimlerde yaşadıkları problemleri ve psikolojik olarak yeni bir yaşama uyum sağlama deneyimleri ifade edilmiştir. Dolayısıyla bu başlık altında tahliye sonrasındaki süreçte katılımcıların yaşadıkları deneyimlere yer verilmiştir.

Şekil 2: Tahliye Sonrası Süreç Temasına İlişkin Kod Sistemi

3. 2. 1. Aile Üyelerinin Tutumu

Cezaevinden tahliye olduktan sonra ailelerinin ileri yaş eski hükümlülerin karşı kabullenici veya reddedici tutum sergiledikleri belirlenmiştir. Ailelerinin değişen tutumlarının, katılımcıların tahliye sonrasında yeni yaşam düzeni kurmalarında önemli rol oynadığı düşünülmektedir. Nitekim kabullenici aile tutumuna sahip bireylerin yeni yaşamlarına daha kolay, reddedici aile tutumuna sahip bireylerin ise daha zor uyum sağladıkları söylenebilir.

Ailesi tarafından tahliye sonrasında destek gördüğünü ve mutlu hissettiğini dile getiren katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Tahliye sonrasında en çok destek bence ailem tarafından ya, ailemden.” (K6)

“Evimi özlemiştim esasında. Bu bir şey... Çünkü 10 kanallı bir televizyon, sabah 8’de yemek getirirler, akşam 5’te. Öyle daracak bir yer. Yani canınız sıkıldığı zaman özgür yürümeyi, bir nefes almayı özlemiştim. Ama en önemlisi bu. Yani evimi de özlemiştim; çocuklarımı, eşimi, arkadaşlarımı özlemiştim. Onlara kavuşmuş olmak benim için çok büyük mutluluk oldu.” (K2)

Katılımcıların büyük bir kısmı ise tahliye sonrasında ailelerinin olumsuz tutum ve davranışlar sergilediklerini dile getirmişlerdir. Cezaevinden ayrıldıktan sonra bazı katılımcıların ailelerinin kendileri ile hiç iletişime geçmediği ve katılımcının değersiz hissettiği anlaşılmıştır.

“Kimsenin umurunda değil. Ben demiyorum bana acısınlar. İnsanlık bu kadar mı öldü ya. Ha bu kadar mı bittik ya. Deseler ki ya Amerika’dan bir maymun getirmişler, çok enteresan bir hayvanmış deseler misal. Ya binlerce insan arabasına biner bilmem nereye gider o maymunu görmek için. Ya nasıl bir hayvanmış bu. 22 sene cezaevinde yatmış bir insan çıkmış bir tane Allah’ın kulu, bir tane Allah’ın kulu gelip de görmüyor.” (K6)

“86’da dışarı çıktığımda babamla hasbelkader tanıdıkların dükkanında burada karşılaştıysak babam içerden ben dışarıdan geliyorsa çıkmış gitmiştir. Ya da ben içerideysem beni görmüşse içeri girmeden çıkmış gitmiştir.” (K4)

Öte yandan bazı katılımcıların aile üyeleri, cezaevi sürecinde katılımcı ile görüşmeyip tahliye sonrasında maddi destek sunmak istemişlerdir. Bu durumda katılımcının manevi desteği öncelendiği ve bu nedenle maddi desteği de reddettiği anlaşılmıştır.

“Ailemden zaten ablam geldi bana. Dedi işte ‘kardeşim dedi kusura bakma bunca sene’ dedi ‘ziyaretine gelemedim, bir internet sitesinde gördüm seni’ dedi. ‘Al şu 10.000 lirayı da’ dedi ‘harçlık yaparsın, o gelmediğim güne say’ dedi. Ablama dedim ki: ‘Abla dur bekle’ dedim. Gittim içerden bir tane pul aldım, bir tane zarf aldım, bir tane kâğıt aldım, bir tane de kalem. Dedim abla bir daha içeri düşersen mektup yazarsın. Paranı da istemiyorum seni de dedim.” (K1)

Katılımcılar evlilik birlikteliği ile kurulan aileler özelinde de örnekler vermiş, tahliye olduktan sonra çoğu hükümlünün boşandığını dile getirmişlerdir. Bu boşanmalarda; eşlerin beklentilerinde çatışmanın var olmasının önemli bir unsur olduğu belirlenmiştir. Zira eski hükümlü bireyin yeni yaşamına uyum sağlaması için 1-2 yıllık bir süreye ihtiyaç duyduğu, diğer eşin ise cezaevi süreci bittikten sonra birlikte yeni düzenlerini kurmak istediği ve bu noktada eşlerin ihtiyaçlarının çatıştığı ve boşanmanın gerçekleştiği anlaşılmıştır.

“İlk bir yıl muhakkak eşleriyle çok ciddi sıkıntılar yaşıyorlar. Hatta çıktıktan sonra boşanan arkadaşlar oldu. O kadar sene bekliyor eşi çıktıktan sonra boşanıyor. ‘Vay işte hain, olur mu böyle şey’ diyebiliyorsun. Ama bu illa onunla ilgili bir şey değil. İkisi de haklı veyahut ikisi de haksız. Çünkü çıktığınız zaman karşı tarafın beklediği şeyi veremezsiniz. Yani ilk 1 sene 2 sene veremezsiniz. Zaten bir şey yapacak durumda değilsiniz, dolayısıyla o yönden mazur. Öbür taraftan da eşi de haklı. ‘Tamam artık sen çıktın artık bize sen sahip çık bizi rahatlat.’ Adam yapacak durumda değil.” (K8)

Uzun süre cezaevinde kalmak, katılımcıların aileleri ile ilgili değişimlere şahitlik etmelerini büyük oranda engellemektedir. Bu durum tahliye sonrasında aile ilişkilerinin soğuk ve mesafeli olmasına zemin hazırlamaktadır. Nitekim katılımcılardan biri yeğeni ile yaşadığı bir olayı aşağıdaki şekilde izah etmiş ve uzun süre onlardan uzakta olduğu için ‘amcalık’ rolünün gereğini yerine getiremediğini düşündüğü anlaşılmıştır:

“Yeğenimin yanına gittim. 5 yaşında bıraktığım yeğenim 38 yaşına gelmiş. Anlatabiliyor muyum? 33 sene 9 ay. 38, 39 yaşına gelmiş. 2 tane 3 tane çocuğu olmuş. Kendi boyundan daha büyük çocukları var. Bana dedi ‘Ne arıyorsun yaşından başından utan, bizim evde’ dedi. Şöyle döndüm balkona baktım ki yeğenim. Hemen aşağı indi. ‘Utanmıyor musun elin bahçesine giriyorsun?’ dedi. ‘Kusura bakma’ dedim ‘Yanlışlıkla olmuş ihtiyarlığıma say.’ Çıktım kapıya yengem gördü. Dedi ‘amcan o senin.’ ‘Yapma ya!’ duyuyorum sesini. Diyor ‘amcan işte cezaevindeki amcan gelmiş.’ Koştı amca diye ayağıma yapışıyor. Diyor ‘beni affet.’ Sürüklüyorum ben de onu ayağımla. ‘Sen haklısın, ben haksızım. Doğru söylüyorsun. Artık sizin için bir yabancı oldum ben. Çünkü okul hayatınızda, gençliğinizde, acı gününüzde, en iyi gününüzde yanında olmadıksan sonra amcalığın bir anlamı yok ki.” (K1)

3. 2. 2. Sosyal Çevre İlişkileri

Katılımcıların tahliye sonrası süreçte, ihtiyaçlarını karşılamak için sosyal çevrelerinden önemli düzeyde maddi ve manevi destek gördükleri anlaşılmıştır. Böylece yeni yaşam düzenlerini inşa edebildikleri belirlenmiştir.

“Yani ilk çıktığımda biraz arkadaşlarımdan maddi destekleri oldu sağ olsunlar o ilk bir iki aylık en azından ihtiyaçları karşılama giderme anlamında oldu.” (K8)

“En çok arkadaşlarım tarafından destek verildi. Eskiden tanıdığım dostlarım tarafından verildi... Evi tuttum, ben buradan tek bir iğne dahi götürmedim, elbiselerimi götürdüm sadece. Bütün eşyalarımı onlar dizdiler. Buzdolabı, çamaşır makinası, mutfak eşyası, çekyat, yatak hepsini onlar karşıladı yani.” (K4)

Bazı katılımcılar ise sosyal çevrelerinde yer alan kişiler ile iletişimlerinin, cezaevi süreci ile sonlandığını veya tahliye sonrasında söz konusu kişilerde değişiklik olduğunu gözlemlediklerini ifade etmişlerdir.

“İlişkiler bıraktığınız gibi olmuyor, değişmiş oluyor aynı şey yani belli insanları aynı bulamayabiliyorsunuz bazıları daha sıcak olabiliyor yani çok karmaşık bir durum.” (K3)

“Yani sevilen bir insandım gerçekten iyi gören bir insandım o zamana kadar öyleydi ondan sonra her şey koptu tabi.” (K6)

3. 2. 3. İş Yaşamı

Tahliye sonrası süreçte katılımcıların en çok zorluk yaşadıkları alanlardan birisi iş yaşamı olmuştur. Bu doğrultuda tahliye sonrasında maddi ihtiyaçlarının yoğun olduğu, ihtiyaçlarını karşılamak için iş aradıkları ancak çeşitli sebeplerle iş bulmakta zorlandıkları anlaşılmıştır:

“Maddi olarak insanın ihtiyacı oluyor. Maddi bir genişlik insan arıyor. Yani biraz ailenizle ilgilenmeniz gerek, işte onlarla benimle yaşayamadıklarını yaşatmak için, belki bir hediye olabilir, başka bir şey olabilir. Çünkü bakıyorsunuz aileniz mesela her şeyden mahrum kalmış.” (K6)

“Tahliye sonrası en çok ihtiyaç duyduğum gereksinim, maddi zorluk. Yani açıkçası maddi zorluk.” (K3)

“Girmişsiniz artık uzun zaman geçmiş çıkıyorsunuz iş yok güç yok. Mesela ailesinin durumu iyiyse ailesi de sahip çıkıyorsa baya atlatır, yoksa sıfırdan başlamak zorunda. Ve yani hayatın çok gerisinden başlamak zorunda.” (K8)

Katılımcıların iş bulmakta zorlanma nedenleri incelendiğinde; yaşlarının ilerlemiş olması, cezaevi öncesindeki piyasa talebi ile sonrasındaki talebin aynı olmaması ve düşük ücret teklif edilmesi gibi unsurların etkili olduğu görülmüştür:

“İşsizlik çok kötü bir şey. İş ve işçi bulma kurumlarına gidiyorsun. Adam sana bakıyor, diyor ki: ‘Ya bu yaştan sonra niye geldin.’” (K1)

“Çıkan arkadaşlara öğüt veriyorum; ilk başlarda çok ciddi kendinize iş falan kurmayın diyorum. Bir arkadaşım var dönercidir meslek olarak, daha önce bir süre işletmiş yani yaşı bizden büyük ona da aynı şeyi söyledim. ‘Yok’ dedi ‘ben bu işi iyi bilirim’ dedi. İyi dedik gittik. İşte bulduk ettik sermaye falan da ayarladık, kendine dükkan açtı. 4 ay sonra battı dükkan. Batmasının sebebi yani ondan kaynaklı yani. Çünkü dedim ‘bak sen 25 yıl öncesinin müşteri kitlesinde kalmışsın ama’ dedim ‘yani 25 yıl içinde şimdi ben de görüyorum insanların zevkleri değişmiş, beğenileri değişmiş yani senin o zamanki malın, o zamanki sunumun şu an bir şey ifade etmiyor.’” (K8)

Katılımcıların iş buldukları takdirde ise çalışmakta zorlandıkları veya eski hükümlü oldukları için işten çıkarıldıkları ifade edilmiştir.

“Aradan zaman geçtikçe insan yorgunluk hissediyor. Yani bizim durumumuzda olan insanların iş gücü farklı oluyor, yani ağır işler gelmiyor. Bir de sıkıntıya gelemiyorsunuz ferahlık istiyorsunuz. Mesela burada sürekli içerde kalırsanız... Arkadaşımın yeri rahatım istediğim gibi davranıyorum ama yine de bunaliyorsunuz yani açlık istiyorsunuz, ferahlık istiyoruz.” (K6)

“Benim eski dosyalarımı karıştırdılar. Sabıkalıyım diye işimden çıkarttılar. Gece bekçiliği yapıyordum, çıkardılar.” (K5)

3. 2. 4. Toplumsal Yaşama Uyum

Katılımcıların tahliye sonrası süreçte yoğun olarak deneyimledikleri ilk durum, toplumun içinde yabancı gibi hissetmeleri ve değişen toplumsal ilişkileri anlamaya çalışmaları olmuştur. Nitekim uzun süre kapalı cezaevinde kaldıktan sonra kalabalık ve hızla dönüşen topluma dâhil olmak katılımcılar için “boşluk” hissi meydana getirmiş, özgüven eksikliği yaşamalarına yol açmıştır. Bu nedenle katılımcılar tahliye olduktan sonra 6 ay – 2 yıl arasında değişen bir süre ile yalnızca toplumu gözlemlemeleri gerektiğini, yeni bir işe girmeme veya evlenmeme gibi yöntemler ile uyum sağlayabileceklerini ifade etmişlerdir:

“Kopuksunuz inanın. Şöyle söyleyeyim size, öyle bir hayattan uzaklaşmışsınız ki böyle hiçbir şey bilmiyorsunuz. Nasıl? Hiçbir şey bilmiyorsunuz... Sokakta yürürken insanların tepkileri, bakışları her şey sizi etkiliyor. Neyi nasıl yapacağınızı, hiçbir şey bilmiyorsunuz. Çok korkunç bir şey. Boşluktasınız. Elinizden tutacak biri sizi yürütecek böyle, bunu yapmazlarsa siz kendi bildiğiniz yoldan ilerlemeye çalışıyorsunuz.” (K6)

“Düşünün ki bilgisayarın bile yükleme hızı var. Beyin işte o kadar çok şeyi yeniden almak zorunda ki sıfırdan almıyor yani. Beynin öyle bir ilerleme kapasitesi o kadar yok ancak yavaş yavaş alıyor. Dolayısıyla yavaştan başlıyorsunuz. 1 sene 2 sene sonra normal iş yapacak hale geliyorsunuz, sonra da hayata giriyorsunuz... Çok küçük çocukların bildiği şeyi sen bilmiyorsun bu nasıl yapıyor bilmiyorsun falan onun getirdiği bir ilk etapta ciddi bir özgüven kaybı, içe çekilme, içe gömülme oluyor. Yani şöyle yapıyorsunuz, biraz çekileyim yani kenara çekileyim şöyle bir görevim bu ortam nedir, bu nasıl bir hayat olmuş. Yani bir görme durumu oluyor hayatı. Bu ne kadar sürüyor? Yaklaşık kişinin kendi yapısına göre, karakterine göre yani 6 ay bazen 2 sene sürebiliyor. Ancak ondan sonra yavaş yavaş artık normalleşip hayatın içine karışmaya başlıyor.” (K8)

Pek çok katılımcı cezaevinden ayrıldıklarında cezaevine girdikleri yaşta oldukları gibi bir hisse kapıldıklarını, tahliye olduktan sonra cezaevi sürecini yaşamamış hissettiklerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla katılımcıların zaman algılarında kopukluk meydana geldiği anlaşılmıştır.

“Girdiğiniz zaman da bir zaman donduruyor. Anılar, hatıralar, işte sizin kişiliğiniz, karakter sabit kalıyor. Orada kalıyor. İşte içeriye girdiniz mi şeye başlıyorsunuz, yani, dışarıya çıkan arkadaşlara baktığınızda şahit olmuşsunuzdur mutlaka, zihnen, fikren girdiği yaşta çıkıyor. O şeyi hissetmiyor, orada geçen zamanı hissetmiyor. Misal ben 26 yaşında girdim ikinci seferde çıktım 26 yaşındayım. Çünkü dışta bir yaşanmışlık olmadığı için beyin o geçen zamanı geçmiş gibi algılamıyor. Araya ayrı bir sayfa açılmış, o ara ayrıca yaşanmış, dolayısıyla kaldığın yerden devam ediyormuşsun gibi. Mesela şahitseniz sorun, size aynı şeyi söyleyeceklerdir yani. Ben kaç yaşında girdiysem o yaşta çıktım. Bunun getirdiği sıkıntılar da var tabi. Çıkıyorsunuz beyniniz geçen zamanı geçmiş gibi algılayamıyor.” (K8)

“Cezaevinden çıktuktan sonra, cezaevi kapısı arkamıza kapandı. Sanki yaşanmamış gibiydi. Hem gerçekte yaşamışsın, mantığınızda var anılarınızda var ama ben şahsen yaşamamış gibi oldum. Böyle sanki bir hayal gibi, insanlarla karşılaştım. Böyle beş tane cezaevinde yatmış sanki böyle başkasıyla öyle bir duygu oluşuyor. Çıktıktan sonra bir şey oldu araya bir perde girdi tabi bu kişiden kişiye değişiyor ben kendi fikirlerimi ifade ediyorum.” (K7)

Bazı katılımcılar ise tahliye olduktan sonraki süreçte toplumsal ilişkilerde değişikliklerin yaşandığını ifade etmiştir. Katılımcılara göre cezaevine girmeden önceki ilişkilerin daha samimi ve sıcak olduğu, tahliye sonrası karşılaştıkları toplum ilişkilerinin daha soğuk ve uzak olduğu belirtilmiştir:

“Dün benim burada komşum vefat etti. Üç kişi kıldık cenazesini, hiç kimse yoktu namazda. Ne kadar kötü, onlar da teybi açmışlar (karşı apartman) bağırdım çağırdım insanlık bitmiş diye. Dostluk bitmiş, komşuluk bitmiş, insanlık bitmiş. Benim bıraktığım yer böyle değildi. Birisi hastalansa herkes koşuyordu. Bırak kardeşi, işte eşi, ailesi, kocası işte olana biz gidiyorduk, hemen hastaneye götürüyorduk. Böyle bir şey yoktu.” (K1)

Katılımcıların yeni düzende uyum sağlamakta zorlandıkları bir diğer husus, teknolojik ilerlemelerdir. Cezaevine girmeden önce ve cezaevinden çıktıktan sonra çok büyük teknolojik değişimler yaşandığını gören katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Mesela 94’te bilgisayar da kullanıyordum, yani bir sürü ekran şeyi kullanıyordum toplumun çok ilerisindeydik. Ama bu arada o kadar çok şey değişti ki... Şimdi çıktıktan sonra arkadaşla telefon aldık, yani bunları nasıl kullanacağız?” (K8)

“En çok da tuhafıma giden şeyleri soracak olursan; metrobüsler yapılmış, tüneller yapılmış. Bankamatikler, para veriyor, biliyorsun. Bankamatiğe basıyorsun, para veren makineler çıkmış. Banka memurunun görevini yapıyor artık. Robotlar çıkmış yani. Para veren robotlar, makineler çıkmış.” (K1)

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmanın amacı ileri yaş eski hükümlü bireylerin cezaevi sürecindeki ve tahliye olduktan sonraki deneyimlerini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda ileri yaş eski hükümlülerin ailelerinin tutukluluk kararına tepkileri, ileri yaş eski hükümlülerin aile ve sosyal çevre ile ilişkileri ve cezaevi sürecindeki yaşantıları öğrenilmiş; tahliye olduktan sonraki süreçte aile üyelerinin ileri yaş eski hükümlülere karşı tutumu, sosyal çevreleri ile ilişkileri, iş yaşamındaki konumları ve toplumsal yaşama uyum sağlamaları ile ilgili veriler elde edilmiştir.

Katılımcıların çoğu, cezaevi süreçleri başladığında ailelerinin bazı ortak tepkiler verdiklerini dile getirmişlerdir. Ailelerin çok yaşadıkları, tutukluluk kararını inkâr ettikleri veya katılımcı ile iletişimini sonlandırdıkları öğrenilmiştir. Yaşanan bu durum aile stres teorisi ile açıklanabilmektedir. Zira teoriye göre aile öyküsünde ortaya çıkan akut ve olumsuz bir olay, aile için stres oluşturan unsurlar arasında yer almaktadır (Malia, 2007: 225). Bu araştırmada da aile üyesinin hükümlü olarak tutuklanması, stres unsuru olmaktadır. Teoriye göre strese maruz

kalan ailelerde şok ve inkâr gibi geliştirici ve destekleyici olmayan ilk tepkilerin ortaya çıkması normaldir (Willoughby vd., 2008: 78). Ancak aile zaman içerisinde yeni koşullara uyum sağlamak ve dayanıklılık göstererek stres unsurundan (*hükümlü olarak tutuklanma*) sonra yeni bir düzen kurmak durumundadır (Patterson, 2002: 352). Aksi takdirde aile işleyişinin zarar görmesi muhtemeldir. Bu araştırma sonucunda bazı aileler için stres unsurunun krize dönüşmediği ve aile üyelerinin yeni şartlara uyum sağlayabildiği anlaşılmıştır. Nitekim söz konusu ailelerinin, cezaevi sürecinde iken duygusal olarak katılımcının yanında olduğu, onlara destek sunduğu, ziyaretlerine gittiği öğrenilmiştir. Yapılan bir araştırmada da ileri yaş hükümlülerin çoğunun, cezaevi sürecindeyken aileleri ile görüşmelerinin devam ettiği ve aile tarafından yaşlıya destek olunduğu görülmüştür (Özdemir-Ocaklı ve Duyan, 2020: 1555). Bir diğerinde de 50 yaş ve üstü hükümlülerin çoğunun aileleri tarafından ziyaret edildikleri, telefon ile görüşme sağladıkları sonucuna ulaşılmıştır (Trotter ve Baidawi, 2014: 214). Öte yandan evli katılımcıların eşlerinin uzun yıllar tahliye gününü beklemesi de katılımcılarda olumlu duyguların açığa çıkmasını, cezaevinden çıkacaklarına dair umutlu hissetmelerini sağlamaktadır. Nitekim evli katılımcılar, cezaevi sürecinde iken bazı eşlerin boşandığını dile getirmiş, eşlerinin de boşanma alternatifleri varken boşanmayıp kendilerini beklemelerinin onlara güç verdiğini ifade etmişlerdir. Cezaevi sürecinde ailesi ile iletişimi sürdürdüğünü dile getiren bir katılımcıya göre ise hükümlü olmak aile ilişkilerini düzenleyici bir rol almıştır. Zira katılımcı, hükümlü olarak tutuklanmadan önce yasal olmayan işler yaptığı için ailesi ile düzenli görüşemediğini ancak tutuklandıktan sonra ailesi ile daha düzenli görüştüğünü dile getirmiştir. Bazı katılımcıların ise aileleri ile cezaevinde oldukları süreçte iletişim kuramadıkları, aile üyelerinin katılımcıyı ziyarete gelmediği ifade edilmiştir. Söz konusu ailelerde, stres unsurunun krize dönüştüğü ve ailedeki ilişkilerin yeniden düzenlendiği anlaşılmıştır. Bir diğer araştırmada da 60 yaş ve üstü hükümlü bireylerin %30'unun cezaevindeyken aileleri ile çok az görüştükları sonucuna ulaşılmıştır (Howse, 2003: 33). İlişkilerde yaşanan bu kopmaların, cezaevi süreçlerinde hükümlü yaşlıların psikolojik sağlıklarını, cezaevi şartlarına uyum sağlama süreçlerini ve tahliye sonrası beklentilerini olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Nitekim yapılan bir araştırmada da aileden sosyal destek hisseden hükümlülerin tahliye olduktan sonra daha az zorluk yaşayacaklarına inandıkları tespit edilmiştir (Özkan, 2019: 65). Cezaevinde kaldıkları süreçte katılımcıların sosyal çevreleri ile ilişkilerine bakıldığında ise katılımcıların büyük bir kısmının arkadaş ilişkilerinde herhangi bir olumsuzluğun yaşanmadığı belirlenmiştir. Katılımcıların cezaevindeki deneyimleri incelendiğinde; cezaevinde kendilerinden daha ağır suçlardan hüküm giymiş tutukluların olduğu, cezaevinde yabancılık hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan bir araştırmada benzer sonuçlara ulaşılmış, ileri yaş hükümlü erkeklerin cezaevine giriş şoku yaşadıkları ve yabancılık hissettikleri tespit edilmiştir (Crawley ve Sparks, 2006: 71). Özdemir-Ocaklı ve Duyan'ın (2020: 1558) yaptıkları araştırma sonucunda da katılımcıların kaldıkları koğuştaki suç çeşitliliği nedeniyle cezaevine alışmakta zorlandıkları, bu nedenle de diğer hükümlüler ile ilişki kurmaktan kaçındıkları belirlenmiştir. Öte yandan katılımcıların cezaevindeki diğer insanlara zaman içinde alıştıkları ve kendi rutinlerini oluşturdukları da belirlenmiştir. Katılımcıların cezaevine alışarak günlük rutinlerini oluşturmaları, cezaevindeyken yaşamlarını daha anlamlı kılmalarını da sağlamaktadır. Bu sayede katılımcıların cezaevindeki sorunlarla baş edebildikleri ve yaşam doyumlarını artırdıkları anlaşılmıştır. Cezaevinde yaşlı olmak, yaşlılık ve hükümlülük kaynaklı sorunların aynı anda deneyimlenmesi anlamına gelmektedir. Araştırma sonucunda da ileri yaş eski hükümlü bireylerin, cezaevinde oldukları süreçte fiziksel, sağlık ve psikolojik zorluklar yaşadıkları tespit edilmiştir. Katılımcıların çoğu yaşlılıktan kaynaklanan fiziksel kısıtlanmaların meydana geldiğini, bu nedenle cezaevinde günlük rutinlerini ve görevlerini yerine getirme noktasında zorluk yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Yapılan bir araştırmada da cezaevlerindeki yaşlıların çoğunun (%69) hareket kısıtlanması yaşadıkları için başka bir kişiye bağımlı yaşadıkları görülmüştür (Williams vd., 2006). Diğer araştırmada ise ileri yaş eski hükümlülerin işlevsel bozulmalar ve çeşitli mağduriyetler yaşadıkları tespit edilmiştir (Sanders ve Stensland, 2018: 213). Öte yandan bu araştırma sonucunda cezaevlerinde yaşlı olmanın, diğer hükümlüler tarafından saygı duyulacak ve hürmet edilecek konumu da beraberinde getirdiği tespit edilmiştir. Özellikle görev dağılımlarında yaşlıların fiziksel şartlarına uygun olmayan ağır görevlerin verilmediği belirlenmiştir. Diğer hükümlülerin yanı sıra cezaevi görevlileri de yaşlılara karşı daha hoşgörülü davranmaktadırlar. Zira yaşlıların, yaşlılıklarından dolayı cezaevi kurallarına uymamaları durumunda cezaevi gardiyanlarının yaptırım uygulamadıkları tespit edilmiştir. Bu durumun yaşlıların toplumdaki konumuna bağlı olarak değişebileceğini belirtmek mümkündür. Yaşlının saygıdeğer görüldüğü toplumlardaki cezaevlerinde yaşlılara yönelik hoşgörü odağında bir ilişkinin kurulabileceği, aksi takdirde genç ve ileri yaş hükümlülerin eşit muameleye maruz kalabileceği düşünülmektedir. Nitekim İngiltere'de yapılan bir araştırmada 50 yaş ve üzeri hükümlülerin genç hükümlüler ve cezaevi çalışanları ile problemlili ilişki içinde oldukları görülmüştür (Loeb ve Steffensmeier, 2011). Ayrıca fiziksel kısıtlanmalar cezaevi ortamında diğer kişilerce tolere edilebilir bir konumda

iken yaşlıların sağlık durumları için aynı olanak söz konusu değildir. Zira cezaevi koşullarında yaşlıların sağlık sorunlarının arttığı veya var olan hastalıkların yaşlı için normalden daha fazla zorlayıcı olduğu anlaşılmıştır. Yapılan bir araştırmada yaşlı hükümlülerin %44,2'sinin cezaevinde en büyük sorunlarının sağlık durumları ile ilgili olduğu ortaya çıkarılmıştır (Polat, 2016: 34). Diğer bir araştırmada da yaşlı hükümlülerin çoğunun kronik hastalığının bulunduğu ve bunlardan 65-69 yaş arasındaki hükümlülerin büyük oranda kas-iskelet ve kalp hastalıklarından muzdarip olduğu görülmüştür (Hayes vd., 2012: 1158). Bavafa ve Anita'nın (2019: 185) araştırmaları sonucunda ise cezaevlerindeki hasta yaşlı sayısının her geçen gün arttığı belirlenmiştir. Cezaevlerinde hükümlü olarak var olmak; dışarıdaki yakınlarla özlem duymak, yakın çevre tarafından desteklendiğini hissetmek, önceki yaşama geri dönmeyi istemek gibi duyguların ortaya çıkması anlamına gelebilmektedir. Öte yandan yaşlılık dönemi katılımcılar nezdinde bireyin duygusal ihtiyaçlarının arttığı ve yakın çevresi tarafından daha fazla ilgi görmeye ihtiyaç duyduğu bir dönem olarak anlam kazanmıştır. Bu doğrultuda cezaevlerinde yaşlı hükümlü olmanın katılımcıları psikolojik olarak da zorladığı, duygusal boşluk meydana getirdiği ve çökkünlük yaşanmasına neden olduğu anlaşılmıştır. Yapılan bir araştırmada benzer olarak yaşlı hükümlüler arasında depresyonun çok yaygın seyrettiği tespit edilmiştir (Hayes vd., 2012: 1160). Bir diğerinde de yaşlı hükümlülerin cezaevindeyken psikolojik sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir (Williams, 2012: 487). Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirilen bir araştırma sonucunda daha yaşlı hükümlülerin psikolojik zorluklarla sağlıklı şekilde baş edemedikleri ve daha depresif belirtilere sahip oldukları görülmüştür (Allen vd., 2013: 715). Murdoch ve diğerlerinin (2008: 959) yaptıkları araştırmada da yaştaki artışın, 55 yaş ve üstündeki hükümlülerin depresyon belirtilerini yordadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada cezaevi sürecinin yanı sıra katılımcıların tahliye sonrası deneyimleri de incelenmiştir. Zira tahliye sonrası süreçte ileri yaş eski hükümlü bireyler pek çok sorunla karşı karşıya kalabilmekteledir (Roberts vd., 2004). Bu doğrultuda katılımcıların aile üyelerinin tutumlarının değişkenlik gösterdiği tespit edilmiştir. Zira bazı katılımcıların aile üyeleri, tahliye olduktan sonra onların ihtiyaçlarının karşılanması noktasında destek sunmuş ve katılımcıları kabullenici tutum sergilemişlerdir. Bu durum söz konusu bireylerin tahliye sonrası yaşama uyum sağlamalarında önemli bir destek kaynağı olarak görülmektedir. Öte yandan katılımcıların büyük bir kısmı aile üyelerinde, kendilerini reddedici bir tutumun hâkim olduğunu, tahliye olduktan sonra onlarla iletişim kurmadıklarını dile getirmişlerdir. Bu durum ise tahliye sonrası süreçte yeni yaşam düzeni inşa etmek için daha fazla zorlanılmasına ve zorluklarla baş edebilmek için zararlı alışkanlıkların oluşmasına yol açabilmektedir. Nitekim yapılan bir araştırmada tahliye sonrası aileleri tarafından desteklendiklerini hissetmeyen eski hükümlülerde bağımlılık riskinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Binswanger vd., 2012). Tahliye sonrasındaki aile tutumlarına dair bir diğer bulgu, bazı çiftlerin, tahliye olduktan sonra boşanmalarına ilişkin olmuştur. Çünkü eski hükümlü eş ile diğer eşin beklentileri, tahliye sonrasındaki 6 ay-2 yıllık süreçte yoğun şekilde çatışmaktadır. Dolayısıyla katılımcılara göre tahliye olduktan sonraki ilk 6 ay-2 yılda eski hükümlülerin yeni yaşama uyum sağlamaları için beklentileri gerektiği dile getirilmiştir. Katılımcıların aileleri ile ilgili yaşadıkları bir diğer sorun, uzun süre cezaevinde kalmalarına bağlı olarak ailelerindeki değişimlere ve dönüşümlere şahitlik edememeleri konusunda yaşanmaktadır. Nitekim katılımcılar tahliye olduktan sonra aile düzenlerinde ve işleyişlerinde değişiklikler meydana gelmiş, kendileri ise bunların hepsine yabancı kalmışlardır. Tersten bakıldığında; aile üyeleri de birçok yaşamsal aşamadan geçmiş ancak eski hükümlü birey yanlarında olamamıştır. Bu nedenle aile üyeleri arasında duygusal uzaklaşmanın meydana geldiği anlaşılmıştır. Dolayısıyla tahliye sonrası süreçte eski hükümlü bireyler, yakın çevreleri ile ilişkilerini yeniden düzenlemek durumunda kalmaktadırlar (Şahin, 2001: 4). Tahliye sonrası süreçte katılımcıların sosyal ilişkilerine bakıldığında, yeni yaşam düzeni kurmak için sosyal çevrelerinin önemli oranda maddi ve manevi destek sundukları görülmektedir. Her ne kadar sosyal çevreleri maddi destek sunmuş olsa da uzun vadede geçimlerini sağlamak için katılımcıların iş yaşamına dâhil olmaları gerekmektedir. Ancak katılımcıların tahliye olduktan sonra en çok sorun yaşadıkları alan da iş yaşamı olarak tespit edilmiştir. Zira katılımcıların büyük bir kısmı; iş bulup gelir elde etmek istediklerini ancak yaşlı oldukları için işverenlerin çalışan olarak kabul etmediklerini, ettikleri takdirde ise düşük ücret verdiklerini dile getirmiştir. Öte yandan cezaevine girmeden önceki piyasa ile cezaevinden çıktıktan sonraki piyasa arasında oldukça büyük farklılıkların söz konusu olduğu, bu nedenle piyasa şartlarını bilmedikleri de anlaşılmıştır. Katılımcıların iş buldukları takdirde ise yaşlı ve eski hükümlü olmaya bağlı olarak daha özgür ve esnek bir yaşam sürmek istedikleri, bu nedenle mesai saatlerine bağlı olarak çalışma konusunda zorlandıkları belirlenmiştir. Ayrıca sorunsuz şekilde çalıştığını dile getiren katılımcılardan bazılarının ise eski hükümlü olduklarının sonradan öğrenildiği ve öğrenildiğinde de

işverenleri tarafında işten çıkarıldıkları öğrenilmiştir. Nitekim damgalanma ve dışlanma, eski hükümlü yaşlıların tahliye sonrasında sıklıkla deneyimledikleri duruma tekabül etmektedir (Acar ve Yaman, 2019: 1193). Yapılan bir araştırmada da yaşlı hükümlülerin, tahliye olduktan sonraki iş yaşamlarına yönelik yoğun kaygı hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır (Özdemir-Ocaklı ve Duyan, 2020: 1565). Yaşanan bu olumsuzluklar eski hükümlülerin tekrar suça bulaşmaları riskini de beraberinde getirmektedir (Saygun vd., 2020: 251). Yıllar boyunca kapalı cezaevinde kalmak; sosyal, teknolojik ve ilişkisel anlamda pek çok değişikliği takip edememeyi de beraberinde getirmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların; sosyal ilişkilerde ve toplum yapısında önemli değişimler gözlemledikleri, bu değişimlere uyum sağlamak zorlandıkları, zaman algılarında kopukluk olduğu ve teknolojik gelişmeler karşısında bilinmezlik yaşadıkları tespit edilmiştir. Çoğu katılımcı cezaevinden çıktıktan sonra, cezaevindeyken hiç yaşamadıklarını ve cezaevinde oldukları sürece ilişkin büyük bir boşluk hissettiklerini dile getirmişlerdir. Zira katılımcıların tahliye olduktan sonra büyük oranda değişmiş bir toplumla karşılaştıkları, ayrıldıkları toplum ile dâhil oldukları toplum arasında çok fark olduğu ve bu değişime uyum sağlamak için zamana ihtiyaç duydukları anlaşılmıştır. Katılımcıların karşılaştıkları bu durumdan dolayı, cezaevini hiç yaşamamış olarak nitelendirdikleri söylenebilir. Dolayısıyla yaşanan bu değişimlere uyum sağlamak, yaşlılık döneminde olan katılımcılar için oldukça zorlayıcı olabilmektedir. Nitekim yaşlılık döneminde, bireyin değişimlere daha **zor uyum sağladığı bilinmektedir.**

Yapılan araştırma sonucunda cezaevindeki yaşlı hükümlülerin fiziksel, psikolojik, sosyal ve sağlık sorunları yaşadıkları; cezaevinin fiziksel şartlarının yaşlı hükümlüler için uygun olmadığı, yaşlıların sağlık ihtiyaçlarının ve tıbbi bakımlarının karşılanması noktasında yetersizliklerin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca tahliye olduktan sonra ileri yaş eski hükümlü bireylerin yeni yaşamlarına uyum sağlayabilmeleri için 6 ay-2 yıllık alışma sürecine ihtiyaç duydukları, bu sürenin uygulanmadığı bazı zamanlarda aile üyeleri ile yaşının beklentilerinin çatıştığı ve aile ilişkilerinde kopuklukların meydana geldiği, bireylerin iş yaşamına dâhil olmakta zorlandıkları görülmüştür. Bunun yanı sıra sosyal, teknolojik ve ilişkisel değişimlere uyum sağlamak zorlandıkları da tespit edilmiştir. Tüm bu olumsuzluklar iki dezavantajı birden deneyimleyen ileri yaş eski hükümlülerin yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla geriatrik sosyal hizmet ve adli sosyal hizmetin müdahale alanlarının kesişim noktasında bulunan ileri yaş eski hükümlü gruplara yönelik mesleki farkındalık kazanılmalı, cezaevleri yaşlı hükümlülerin ihtiyaçlarına uygun düzenlenmeli ve cezaevlerinde yaşlıların sağlık kontrollerinin yapılması için imkânlar oluşturulmalıdır. Öte yandan söz konusu olumsuzlukları en aza indirmek için, genellikle genç yetişkin hükümlüler göz önünde bulundurularak düzenlenen cezaevi ortamının ve sonrasındaki uyum çalışmalarının; nüfusları her yıl artan ileri yaş hükümlülerin ihtiyaçları da dikkate alınarak düzenlenmesi gerekmektedir. Nitekim cezaevlerinde çeşitli sorunlarla karşılaşan ileri yaş hükümlüler; cezaevinden tahliye olduktan sonra da yaşlarını, sağlık durumlarını, sosyal statülerini, kişisel becerilerini, fiziksel şartlarını, ekonomik durumlarını ve aile ilişkilerini dikkate alarak benliklerini ve toplumsal kimliklerini yeniden inşa etmek durumunda kalmaktadırlar. Bu nedenle tahliye sonrası süreçte ileri yaş bireylerin yeni yaşam düzenlerini kurabilmeleri için sosyal destek sunulmalı, iş yaşamında da ileri yaş eski hükümlü çalıştırmayla ilgili yeni yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acar, B. ve Yaman, Ö. M. (2019). "21. Yüzyılda Yeni Bir Dezavantajlı Grup: Yaşlı Hükümlüler". *Turkish Studies Social Sciences*, 14/4, 1179-1199.
- Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü. (2022). "Ceza İnfaz Kurumlarında Bulunan Tutuklu ve Hükümlülerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımları", <https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/istatistik/istatistik-4.pdf>, (10.02.2022)
- Allen, R. S., Harris, G. M., Crowther, M. R., Oliver, J. S., Cavanaugh, R., ve Phillips, L. L. (2013). "Does Religiousness and Spirituality Moderate the Relations Between Physical and Mental Health Among Aging Prisoners?", *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 28, 710-717.
- Atabay, T. (2009). *Handbook on Prisoners with Special Needs*. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime, United Nations Publications.
- Bavafa, H. ve Anita, M. (2019). "The Burgeoning Health Care Needs of Aging Prisoners". *AEA Papers and Proceedings*, 109, 182-86.
- Binswanger, I. A., Nowels, C., Corsi, K. F., Glanz, J., Long, J., Booth, R. E., ve Steiner, J. F. (2012). "Return to Drug Use and Overdose After Release from Prison: A Qualitative Study of Risk and Protective Factors", *Addiction Science & Clinical Practice*, 7/3, 2-9.

- Büyük, Y., Eke, M., Dinç, H. A. ve Çitici, I. (2007). "Ankara'da Otopsi Yapılmış Hükümlü ve Tutuklu Ölümleri (2001-2004)", *Adli Tıp Dergisi*, 21/1, 21-26.
- Carson, E. A. ve Anderson E. (2016). *Prisoners in 2015, U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics.*
- Clough, B. ve Herring, J. (2018). "Ageing, Gender and Family Law". New York: Taylor & Francis Press, https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=PxdSDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT253&dq=family+of+Ageing+Prisoners&ots=yXFDfmHvFA&sig=jv6XlOJh7WxIGb7eZJ1JkZTgE9w&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
- Crawley, E. ve Sparks, R. (2006). "Is There Life After Imprisonment?" *Criminology and Criminal Justice*, 6/1, 63–82.
- Dawes, J. (2009). "Ageing Prisoners: Issues for Social Work". *Australian Social Work*, 62/2, 258–271.
- Haugebrook, S., Zgoba, K. M., Maschi, T., Morgen, K. ve Brown, D. (2010). "Trauma, Stress, Health, and Mental Health Issues Among Ethnically Diverse Older Adult Prisoners". *Journal of Correctional Health Care*, 16/3, 220–229.
- Hayes, A. J., Burns, A., Turnbull, P. ve Shaw, J. J. (2012). "The Health and Social Needs of Older Male Prisoners". *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 27/11, 1155-1162.
- Howse, K. (2003). *Growing Old in Prison: A Scoping Study on Older Prisoners.* United Kingdom: Centre for Policy and Ageing and Prison Reform Trust.
- Human Rights Watch. (2012). *Old Behind Bars The Aging Prison Population in the United States.* 1-16, https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/usprisons0112_brochure_web.pdf, (10.09.2021)
- Kulaksızoğlu, I. B. (2009). "Yaşlılık ve Psikiyatrik Hastalıklar", *Klinik Gelişim Dergisi*, 22/4, 65-74.
- Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma.* Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Loeb, S. J. ve Steffensmeier, D. (2011). "Older Inmates' Pursuit of Good Health: A Focus Group Study", *Research on Gerontological Nursing*, 4/3, 185–194.
- Malia, J. A. (2007). "A Reader's Guide to Family Stress Literature", *Journal of Loss and Trauma*, 12, 223-243.
- Mandıracıoğlu, A. (2010). "Dünyada ve Türkiye'de Yaşlıların Demografik Özellikleri", *Ege Tıp Dergisi*, 49/3, 39-45.
- Murdoch, N., Morris, P. ve Holmes, C. (2008). "Depression in Elderly Life Sentence Prisoners", *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 23/9, 957–962.
- Ocaklı, B. Ö. (2019). *Yaşlı Hükümlülerin Sosyal Hizmet İhtiyaçları: Ankara Örneği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özdemir-Ocaklı, B. ve Duyan, V. (2020). "Yaşlı Erkek Hükümlülerin Psiko-sosyal İhtiyaçları Üzerine Nitel Bir İnceleme", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31/4, 1547-1578.
- Özkan, A. B. (2019). *Hükümlülerin Sosyal Destek Algısı ile Tahliye Sonrası Gelecek Beklentilerinin İlişkisi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- Patterson, J. M. (2002). "Integrating Family Resilience and Family Stress Theory", *Journal of Marriage and Family*, 64, 349-360.
- Polat, B. (2016). *Ceza İnfaz Kurumlarında Yaşlı Olmak: Yaşlı Hükümlülerin Sorunları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Rai, N. ve Thapa, B. (2004). *A Study on Purposive Sampling Method in Research.* Format Printing Press, Kathmandu.
- Reimer, G. (2008). "The Graying of the U.S. Prisoner Population", *Journal of Correctional Health Care*, 14/3, 202–208.
- Roberts, C., Kennedy, S. ve Hammett T. M. (2004). "Linkages Between Inprisonand Community Based Health Services", *Journal of Correctional Health Care*, 10/3, 333-368.
- Sanders, S. ve Stensland, M. (2018). "Preparing to Die Behind Bars. *Journal of Correctional Health Care*", 24/3, 232–242.
- Saygun, M., Işıkhani, V. Ve Şahan, C. (2020). Eski Hükümlüler ve Çalışma Hayatı. (İçinde: İş Sağlığı ve Güvenliği Meslek Hastalıkları, Ed: Yıldız, A. N. ve Sandal, A.) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basım Yayın ve Tanıtım Koordinatörlüğü.

- Shantz, L. R. ve Frigon, S. (2009). "Aging, Women and Health: From the Pains of Imprisonment to the Pains of Reintegration", *International Journal of Prisoner Health*, 5/1, 3–15.
- Smet, S. D., Donder, L. D., Ryan, D., Regenmortel, S. V., Brosen, D. ve Vandeveldel, S. (2017). "Factors Related to the Quality of Life of Older Prisoners". *Quality of Life Research*, 26, 1571–1585
- Snyder, C., Van Wormer, K., Chadha, J. ve Jagggers, J. W. (2009). "Older Adult Inmates: The Challenge for Social Work", *Social Work*, 54/2, 117–124.
- Sundler, A. J., Lindberg, E., Nilsson, C. ve Palmér, L. (2019). "Qualitative Thematic Analysis Based on Descriptive Phenomenology", *Nursing Open*, 6, 733-739.
- Şahin, C. (2001). "Tahliye Öncesi ve Sonrası Hükümlüye ve Eski Hükümlüye Yardım", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5/2, 1-32.
- Şahin, Ç. (2020). Verilerin Analizi. (İçinde: *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ed: Kincal, R. Y.) Nobel Yayıncılık: Ankara.
- Tekin, Ç. S. ve Kara, F. (2018). "Dünyada ve Türkiye’de Yaşlılık", *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3/1, 219-229.
- The Sentencing Project (2002). Mentally Ill Offenders in the Criminal Justice System: An Analysis and Prescription, Washington, United States, (www.sentencingproject.org).
- Trotter, C. ve Baidawi, S. (2014). "Older Prisoners: Challenges for Inmates and Prison Management", *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 48/2, 200–218.
- TÜİK. (2020). "Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri", <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ceza-Infaz-Kurumu-Istatistikleri-2020-37202>, (09.09.2021).
- Williams, B. A., Lindquist, K., Sudore, R. L., Strupp, H. M., Willmott, D. J. ve Walter, L. C. (2006). "Being Old and Doing Time: Functional Impairment and Adverse Experiences of Geriatric Female Prisoners", *Journal of the American Geriatrics Society*, 54/4, 702-707.
- Williams, J. (2012). "Social Care and Older Prisoners", *Journal of Social Work*, 13/5, 471–491.
- Willoughby, B., Doty, N. D. ve Malik, N. M. (2008). "Parental Reactions to Their Child’s Sexual Orientation Disclosure: A Family Stress Perspective", *Parenting: Science and Practice*, 8/1, 70-91.
- Yıldız, M. (2011). "Tutuklu ve Hükümlülerde Umutsuzluk, Ölüm İlişkin Depresyon ve Ölüm Kaygısı İlişkisi", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35/1, 1-7.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).